

le identiteter? Og: hvorfor? Som det vil ses, er bogens problemstilling: flere konstruktioner og flere identiteter tilstede allerede i bogens titel. Grundlaget er den foreliggende svenske og internationale litteratur – hvad der er med til at gøre læsningen så levende. Og et noteapparat savnes reelt ikke, idet referencerne fremgår af teksten. Dispositionen må karakteriseres som speciel. Patrik Hall har valgt at bygge sin bog op over tre – unægtelig prominente – skikkelser i den svenske nationalismeudvikling. Oldgranskeren Olof Rudbeck (1630-1702). Historikeren Erik Gustaf Geijer (1783-1847). Og statistikeren Gustav Sundbärg (1857-1914). For derpå så at sige at fylde mellemrummene samt skildre fortærrænet og den nyere tid. Lad det være sagt med samme. Det fungerer. Men mange læsere på begge sider af Øresund ville nok have foretrukket en mere traditionel kronologisk opbygget fremstilling.

Den tætte og udsynsrige fremstilling egner sig ikke for referat. Men nogle linier skal dog fremhæves. Forfatteren ser den meget tætte kobling af stat og historikere som et specifikt svensk træk. Han taler om en regulær kongekult, som igen bliver basis for den stærke svenske statsmagt endnu i dag. Han påviser, hvorledes svenske historikere langt op i 1930'erne i deres fremstillinger var dybt anti-demokratiske, og hvor ord som politik og partier var hadeord. Ligesom han påviser, hvor store problemer de seneste generationer af historikere har haft med at frigøre sig fra stormagtstidens kongeskikkelser. Et aspekt af udviklingen af en svensk national identitet, som danske og norske historikere gerne havde hørt mere om, er den særegne svenske riksdagsinstitution henover mere end 250 år. Hvilken indflydelse har den haft på den svenske nationalisme – som debatforum og som opfanger af sociale spændinger og politiske kriser? Væsentlig er også behandlingen af de forskellige konservative grupperinger i svensk politik og deres indflydelse på dannelsen af den stærke stat, længe før Hjalmar Branting i 1920 dannede den første socialdemokratiske regering. At folkhemsproblematikken, racehygiejnen og germanerarven får sin skildring, siger sig selv. Indarbejdet i den afsluttende behandling af situationen i vor egen tid – og i dag – er en kort diskussion af fire særligt relevante nationalismeteorier.

Sammenfattende har Patrik Hall således skrevet en velkommen og vedkommende bog, som også bør finde læsere blandt danske historikere.

Ole Feldbæk

TIM KNUDSEN (red.): Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten, Center for Europæisk Kirkeret og Kirkekundskab. – Aarhus Universitetsforlag, 2000, 153 s.

Det er en meget inspirerende publikation, der her foreligger. Den er blevet til som afkast af en tværfaglig konference om forholdet mellem kirke og stat i Norden og den universalistiske velfærdsstat. Konferencen blev holdt i 1997 af Center for Europæisk Kirkeret og Kirkekundskab.

Et oplæg fra politolog og forvaltningshistoriker Tim Knudsen om »Tilblivelsen af den universalistiske velfærdsstat« danner udgangspunkt for de øvrige bidrag. Alle øvrige bidrag er dermed blevet belysninger af denne overordnede problemstilling.

Betegnelsen »universalistisk« anvendes ikke entydigt inden for den efterhånden meget omfattende velfærdsstatsforskning, men er i denne publikation brugt »som et udtryk for, at den skandinaviske velfærdsstat først og fremmest henvender sig til borgerne i egenskab af borgere, ikke i egenskab af f.eks. løn-

modtagere«. Hermed sættes i hvert fald tydeligt skel i forhold til den tyske model, hvilket kan være formålstjenligt under den givne problemstilling, da de nordtyske Länder lige som Norden både er protestantiske og vidt udviklede som velfærdsstater.

I udgangspunktet har det været et vigtigt ærinde at undersøge rødderne til de nordiske universalistiske velfærdsstater længere bagud end til slutningen af forrige århundrede og samtidig afvise påstande om, at det er socialdemokraterne, der har hele æren af velfærdsstaternes opbygning. Heller ikke teorier, der bygger på klasseinteresser som drivende kraft bag udformningen af velfærdsstaten, giver tilfredsstillende svar.

»Vi leder efter en fortolkning af historien, som rummer større historisk og kulturel dybde. Fordi den skandinaviske velfærdsstats historiske rødder går langt længere bagud end til det moderne partivæsen. Og fordi velfærdsstatens værdier og principper synes at afspejle noget dybere liggende i vor kulturelle baggrund end det, der er kommet til udtryk i partipolitiske programmer. Og vi leder efter en eller flere fælles faktorer i de skandinaviske landes historie, som på den anden side adskiller landene fra det øvrige Europa.«

Tim Knudsen når frem til, at Reformationen og det skandinaviske stat-kirkeforhold, der blev udgangen på den, havde langtrækkende institutionelle og kulturelle konsekvenser for den senere opbygning af velfærdsstaten, konsekvenser for, at den blev universalistisk, og for, at de lokale råd fik så stor indflydelse på dens administration. Sociale opgaver som undervisning, fattigforsorg og sundhedsvæsen, der før Reformationen i vidt omfang lå i kirkens regi, blev overtaget af staten og administreret ikke mindst af præsten som statslig embedsmand, men også af præsten i samarbejde med lokale råd.

Tim Knudsen finder således, at det særlige forhold mellem kirken som organisation og statsmagten i sig selv indeholder væsentlige forudsætninger for den universalistiske velfærdsstat. Men han rejser afslutningsvis det spørgsmål, som endnu ikke er undersøgt, om kirkens budskab, den skandinaviske lutherske lære, som trosretning også havde konsekvenser for opbygningen af den moderne velfærdsstat.

Overfor denne tolkningsramme sætter de øvrige forfattere deres bidrag. Kirkehistorikeren Per Ingesman sætter med sit noget særegne statsbegreb spørgsmålstegn ved Knudsens opfattelse af forholdet mellem kirke og stat og understreger det spørgsmål om betydningen af kirkens budskab, som Knudsen allerede afslutningsvis rejste. Den svenske historiker Harald Gustafsson – med generelt forskningsmæssigt tyngdepunkt i tidlig moderne tid – giver en uddybende fremstilling af forholdet mellem præst og lokale råd og mellem andre lokale og regionale instanser og befolkningen. Han understreger de forskellige velfærdsydelsers betydning for, at statsmagten havde en dyb legitimitet til trods for grundlæggende sociale modsætninger og statsmagtens økonomiske udbytning af bønderne til magtkampe, som må formodes at have været uden interesse for dem. Med stor berettigelse peger Gustafsson på, at påstande om præsternes anderledes stilling i de nordtyske fyrstestater kræver nøjere udforskning for at kunne fastholdes. Thyge Svenstrup giver en fremstilling af den ellers konservative, højkirkelige biskop Hans Martensens på mange måder forbløffende og imponerende standpunkter og forslag i skriftet »Socialisme og Christendom« fra 1874. Den blev i »Socialdemokraten« anmeldt over fire numre på forsiden og formodes at have influeret det socialdemokratiske partiprogram »Gimle« fra 1876. Berge Furre, norsk historiker og professor i kirkehistorie, udreder for Norges vedkommende de komplicerede forhold mellem kirkelige bevægelser

og retninger på den ene side og partidannelser og partitilhørsforhold på den anden. Berge Furre mener, at den sene udbygning af velfærdsstaten i Norge – første alderspensionslov i 1936 – må ses i sammenhæng med den unionspolitiske strid frem mod 1905: Venstre skrinlagde i 1903 sit socialpolitiske program fra 1900 af hensyn til behovet for bred politisk samling.

Allerede denne lille bog viser inden for den rejste problemstilling en mangfoldighed af forskelligheder fra det ene nordiske land til det andet, når det gælder velfærdsstaternes genese. I en strategi for videre forskning står man derfor over for dilemmaet, at der både tiltrænges yderligere detailstudier og er behov for fastholdelse af lange linjer i en problemstilling.

Man må afklare, hvilke forudsætninger der virkelig er fælles for de nordiske lande i velfærdsstaternes genese.

Det må undersøges, hvilke af disse forudsætninger der også var til stede i Tyskland og i England.

Var f. eks. de kirkeorganisatoriske forudsætninger mindre forskellige i disse to lande og Norden end traditionerne for lokale råd blandt befolkningen?

Hvis kirkens budskab har en stor del af æren, i hvilken grad skyldes det så en jordbund af ikke-kristeligt bestemte lokale fællesskaber? For det er vel vanskeligt at tro, at de nordiske befolkninger – alt andet lige – skulle have taget det kristne budskab eller de særlige lutherske budskaber smukkere til sig end vore ikke-nordiske nabolande.

Når bogen er så inspirerende, som indledningsvis skrevet, så viser det sig netop i, at disse spørgsmål – og en mangfoldighed af associationer forbundet med egen forskning i delområder af det store felt – melder sig for denne læser. At der skal adskillige fagtraditioner i aktion for at bidrage til besvarelsene, er selvfølgelig. Men der skal som foreslået også geografisk og kronologisk inddrages et større felt. Hvor besværligt, at man ikke mere kan nøjes med en socialdemokratisk horisont og 110 år inden for Norden! Bogen er en god begyndelse på projektet.

Gunhild Nissen

TORBEN GRØNGAARD JEPPESEN: Dannebrog på den amerikanske prærie. Et dansk koloniprojekt i 1870'erne – landkøb, bygrundlæggelse og integration. Fynske Studier 19. Udgivet af Odense Bys Museer 2000.

Med den overvældende oplysning, at 1.643.939 personer i USA ved folketællingen i 1990 angav, at deres primære afstamning var dansk, bliver man suget ind i denne spændende beretning om, hvordan det var at være dansk pioner og nybygger på prærien. Torben Grøngaard har sat sig for at beskrive, hvordan det gik for sig, når de forskellige danske kolonier og settlements i Midtvesten blev grundlagt. Hvem tog initiativet, hvordan blev landet fundet, og hvordan sikrede man, at det nye samfund blev levedygtigt i et samspil med det øvrige amerikanske samfund? Det er den slags spørgsmål, han på forbilledlig vis besvarer ved at beskrive, hvorledes en enkelt mand – Lars Hannibal – havde visionerne og så mulighederne i sit nye land, således at han indskrev sig i rækken af grundlæggere af præriebyer ude ved 'the frontier', da han sammen med en håndfuld andre danskere i 1871 grundlagde kolonien Dannebrog i Nebraska.

Torben Grøngaards undersøgelse lægger endnu en brik til den mosaik, som efterhånden vil kunne belyse danskernes gradvise assimilation og måske give et indblik i, i hvor høj grad danske erhvervs- og kulturtraditioner kom til at spille